

ninin doğumu ile pay alamayacak duruma düşüyorsa paylaşırma ceninin doğumuna kadar bekletilir. Vasiyete gelince, aksi görüşte olanlar bulunmakla birlikte, tek taraflı irade beyanı ile tamamlanan bir hukukî işlem olduğundan vasiyet cenin için de geçerlidir; yani cenin veli veya vasi gibi bir temsilcinin kabul beyanına gerek olmaksızın kendisi lehine yapılan vasiyet konusu mala hak kazanır. Aynı durum tek taraflı irade beyanı ile tamamlanan vakıf için de söz konusudur. Cenin için vasiyet ve vakfın geçerli olması, vasiyette bulunanın ölmesi veya vakıf işleminin önceden tamamlanması gibi bir sebeple -doğuma kadar bunların geçerli olmaması durumunda ceninin hakkının zayı olması ihtimalinden dolayıdır. Ayrıca vakıf lehtarı olarak sonradan doğacak kimselerin de belirlenebildiği göz önüne alınırsa ceninin öncelikle lehtar olması gerektiği anlaşılır. Bunların dışındaki bir hakkın doğrudan cenin için doğması imkânsız olduğu gibi veli veya vasi de onun adına hak doğurucu bir hukukî işlem yapamaz. Zira başka bir hukukî işleme zaruret bulunmadığı gibi satım akdinde olduğu üzere bu tür işlemlerin cenin için borç doğurması da mümkündür. Halbuki cenin borçlanmaya ehil değildir.

Vasiyet veya miras yoluyla cenine bir malın intikal etmesi doğuma kadar işlerlik kazanmadığı (nâfiz olmadığı) ve cenin zimmet ve tam vücüb ehliyetine sahip bulunmadığı için herhangi bir borca da muhatap değildir. Bu sebeple annesi, babası veya diğer yakınlarının nafakaya muhtaç olmaları halinde onlara karşı bir nafaka sorumluluğu yoktur. Ahmed b. Hanbel'e göre ise cenine bir malın intikali doğumdan önce de işlerlik kazanır. Bundan dolayı cenin nafaka borçlusu olduğu kimselere karşı bu maldan nafaka ödemekle yükümlüdür.

Ceninin sözü edilen haklardan faydalanabilmesi için lehine vasiyet ve vakıf yapıldığında veya miras bırakan öldüğünde anne karnında mevcut olması ve sağ olarak doğması gerekmektedir. Bu sebeple hukukçular, lehine hakların doğduğu sırada ceninin anne karnında mevcut olup olmadığının belirlenmesinin zaruri olduğunu söylemişler ve nesebinin tesbitiyle ilgili olarak hamileliğin asgari ve âzami süreleriyle ilgilenmişlerdir. Bugünkü tıbbî imkânlar ilk günlerden itibaren hamileliğin tesbitini mümkün kılmaktadır. Aynı kolaylık İslâm hukuku-

nun ilk tedvîn dönemlerinde mevcut olmadığından İslâm hukukçuları bazı âyetlerin delâletinden, yaşadıkları çağlardaki tıbbî bilgilerden ve şahsî tecrübelelerinden hareketle hamileliğin asgari ve âzami sürelerini belirlemeye çalışmışlardır. Nitekim çocuğun anne karnında kaldığı süre ile süttan kesilinceye kadar geçen sürenin otuz ay olduğunu bildiren âyetle (el-Ahkâf 46/15) çocuğu emzirme süresini iki yıl olarak belirleyen âyetleri (el-Bakara 2/233; Lokmân 31/14) birlikte değerlendirerek onun anne karnında geçirdiği asgari sürenin altı ay olduğu sonucuna varmışlardır. Modern tıp da bu sonucu desteklemektedir. Çocuğun anne karnında kalabileceği âzami süreye gelince, bu hususa ışık tutacak herhangi bir âyet veya hadis bulunmadığından İslâm hukukçuları kendi zamanlarındaki bazı örneklerle ve sınırlı tıp bilgilerine dayanarak bu konuda farklı süreleri kabul etmişlerdir. Ancak hamileliğin doğru olarak tesbitinin mümkün olduğu günümüzde tahminî ve birbirinden çok farklı hamilelik süreleri belirlemek söz konusu değildir.

Cenin için kabul edilen hakların sabit olabilmesi, onun sağ doğmuş olması şartına bağlıdır. Bu da çocuğun ağlama, hareket etme gibi canlılık belirtileri göstermesiyle anlaşılır. İslâm hukukçularının çoğu, doğum sırasında canlılık alâmetleri gösterdiği halde doğum olayı gerçekleştiği anda bu alâmetler kendisinde görülmeyen çocuğu ölü doğmuş kabul ederler. Hanefî hukukçuları ise normal doğumlarda göğsün, ters doğumlarda göbeğin anneden ayrılmasına kadar çocuğun canlı olması halinde onu sağ doğmuş sayarlar. Bu durumda veya ceninin doğumdan kısa bir müddet sonra ölmesi halinde miras ve vasiyet yoluyla intikal eden mallar çocuğun mirasçılara kalır. Ceninin ölü doğması durumunda ise kendisi için bekletilen mallar miras bırakanın veya vasiyet yapının mirasçılara geçer. Vakıftan faydalanma hakkı da vakfın diğer lehtarlarına intikal eder. Ceninin sağ doğması gerek anlamda olabileceği gibi anneye darbe vurulması gibi bir haksız fiil sonucu ölü doğması durumunda olduğu üzere takdirene de olabilir; bu şekilde ölü doğan çocuk hükmen sağ doğmuş kabul edilir. Miras ve vasiyet yoluyla intikal eden malların yanı sıra haksız fiili yapan kimsenin ödemek zorunda olduğu tazminat da (gurre*) çocuğun mirasçılara intikal eder (çocuğun düşürül-

mesiyle ilgili dinî hükümler için bk. ÇOCUK DÜŞÜRME).

Cenin lehine doğan hakların korunması için ona bir vasi tayini İslâm hukukçuları tarafından genellikle kabul edilmektedir. Hanefîler ise vasi değil mallarının muhafazası için yediemin tayin edilmesinin gerektiği görüşündedirler.

BİBLİYOGRAFYA :

- Buhârî, "Ferâ'iz", 11; Müslim, "Kâder", 1-4, "Kasâme", 35, 36, 38; Ebû Dâvûd, "Muḥaddime", 54; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 443; İbn Hazm, *el-Muḥallâ*, Beyrut 1408/1988, X, 131-132; Serahsî, *el-Mebsûṭ*, VI, 44-45; Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, *Aḥkâmü'l-Kur'ân* (nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî), Kahire 1387-88/1967-68, I, 202; III, 1096-1097; Abdülazîz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, IV, 239; İbn Receb, *el-Kavâ'id*, Kahire 1391/1971, s. 192; İbnü'l-Hümâm, *Fetḥü'l-ḳadîr* (Bulak), III, 310-311; Molla Hüsrev, *Mir'ât*, İstanbul 1967, II, 244; Emîr Bâdişâh, *Teystîr*, II, 250; Elmalılı, *Hak Dini*, VI, 4343-4345; Bilmen, *Kamûs*, II, 398; Ali Himmet Berki, *Hukuk Mantiḳi ve Tefsîr*, Ankara 1948, s. 122; Zerkâ, *el-Fıḫhü'l-İslâmî*, II, 239, 742; III, 240, 242; M. Ebû Zehre, *Uşûlü'l-fıḫh*, Kahire 1377/1958, s. 331; a.mlf., *el-Aḥvâlü's-şahşiyye*, Kahire 1957, s. 386-387; Muhammed Yûsuf Mûsâ, *el-Fıḫhü'l-İslâmî: Medḥal li-dirâseti nizâmi'l-mu'âmelât fih*, Kahire 1958, s. 222; Mahmud Esad Seydişehrî, *Ferâidü'l-ferâiz*, İzmir 1311, s. 30-35; Mustafa es-Sibâî, *Şerḥu Ḳânûnî'l-aḥvâlî's-şahşiyye*, Dimaşk 1963, II, 8; Muhammed el-Hudârî Bek, *Uşûlü'l-fıḫh*, Kahire 1965, s. 99-100; Muhammed Abdürrrahîm el-Kiškî, *et-Terike ve mâ yete'alleku bihâ mine'l-ḥuḳûḳ*, Bağdad 1967, s. 157-158; Muhammed Sellâm Medkûr, *el-Cenîn ve'l-aḥkâmü'l-müte'allika bih fi'l-fıḫhü'l-İslâmî*, Kahire 1389/1969, s. 31-32, 131, 143, 147-150, 276, 287, 293-299; Karaman, *İslâm Hukuku*, I, 182-183; Mustafa Uzunpostalcı, *Hukuk ve İslâm Hukuku*, Konya 1990, I, 207-210; Bedrân Ebûlayneyn Bedrân, *Huḳûḳu'l-evlâd fi's-şer'i'ati'l-İslâmiyye ve'l-ḳânûn*, İskenderiye 1981, s. 6-10; Muhammed Ali el-Bâr, *Kur'ân-ı Kerîm ve Modern Tıbbâ Göre İnsanun Yaradılışı* (trc. Abdülvehhab Öztürk), Ankara 1991, s. 180-181.



MUSTAFA UZUNPOSTALCI

CENKÇİLER, Ali Yakup

(1913-1988)

Son dönem din âlimlerinden.

Kosova eyaletinin Gilan kasabasında doğdu. Babası Hâfız Hüseyin, annesi Hürîşah Hanım'dır. Sekizinci kuşaktan dedesi Ömer Bey aslen İşkodra'nın Kolgici köyünden iken sonradan Gilan kasabasına bağlı Desivozca mezraasına yerleşmiş olduğundan aile İşkodralılar adıyla anılmaktadır. Dedesi Hacı Yakup Niş Medresesi'nde, babası Hâfız Hüseyin ise Fâtih medreselerinde tahsil görmüştür.

Ali Yakup ilk tahsilini Gilan'da Sırp ilkokulunda yaptı. Bu arada babasından Kur'an-ı Kerim, dinî bilgiler ve inşâ dersleri aldı. 1924-1927 yıllarında Gilan Medresesi'ne devam ederek Molla Kadri Efendi ile Müderris Abdurrahman Efendi'den temel medrese ilimlerini tahsil etti; ayrıca Hasan Fâik Efendi'den özel olarak inşâ ve Fransızca dersleri aldı. 1927'de Üsküp'e giderek Meddah Medresesi'nde meşhur âlimlerden Atâullah Efendi'nin derslerine devam etti. Aynı medresenin muallimlerinden Seyfeddin Efendi'den de belâgat ve Türk edebiyatına dair dersler aldı. Tekrar Gilan'a dönerek iki yıl devlet ortaokuluna devam etti (1928-1929). Bu sırada Saraybosna ulemâ meclisi âzalarından Şâkir Mesihović'in delâletiyle 1931 yılında girdiği Mekteb-i Nüvvâb imtihanını kazanarak tahsiline üç yıl burada devam etti. 1932'de babasının ölümü üzerine bir süre tahsiline ara vermek zorunda kaldı. 1936'da Kahire'ye giderek Ezher Üniversitesi'ne bağlı Külliyye-tü usûli'd-dîn'de öğrenimini tamamladı. Bu sırada eski şeyhülislâmlardan Mustafa Sabri, Zâhid Kevserî ve Yozgatlı İhsan Efendi gibi Mısır'a yerleşmiş olan ünlü Türk âlimlerinin özel ders ve sohbetlerinden de istifade etti.

1946-1957 yılları arasında Kahire Üniversitesi Merkez Kütüphanesi'nde memur olarak çalıştı. Temmuz 1957'den Kasım 1959'a kadar Mısır'ın Ankara büyükelçiliğinde mütercimlik yaptı. Daha sonra bu görevinden istifa eden Ali Yakup Efendi 1960'ta İstanbul'a yerleşerek Türk uyruğuna geçti ve bir yıl sonra da evlendi. Bu tarihten itibaren özel teşebbüse ait bir fabrikanın muhasebe kaleminde çalışmaya başladı. Bir taraftan da Fâtih, Mesih Paşa ve Emîr Buhârî camilerinde *İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn*, *Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn*, *Medârikü't-Tenzîl* ve *Divânü'l-Mütenebbî* gibi eserleri okuttu. Ayrıca Diyanet İşleri Başkanlığı

Haseki Eğitim Merkezi'nde 1976-1980 yılları arasında tefsir, kelâm ve belâgat dersleri verdi. Evinde de orta ve yüksek öğrenim gençliğinden isteyenlere özel dersler vererek birçok talebe yetiştirdi.

Mayıs 1983'te felç olan Ali Yakup Efendi 22 Mayıs 1988'de İstanbul'da vefat etti ve Edirnekapı'da Sakızağacı Mezarlığı'na defnedildi.

Muhammed Kutub'un *Câhiliyetü kar-nî'l-İşrîn*'ini *Yirminci Asrın Cahiliyeti* adıyla iki cilt halinde tercüme eden (Osman Öztürk'le beraber; İstanbul 1967) Ali Yakup Efendi *Safahat*'in birinci kitabındaki "Fâtih Camii" başlıklı şiiri Kahire'de iken Arapça'ya çevirmiş ve bu çeviri *Mecelletül-edeb*'de yayımlanmıştır. Ayrıca *Safahat*'in altıncı kitabında Çanakkale Savaşı'nı tasvir eden kısmı da nesir olarak Arapça'ya tercüme etmiş, dostu şair Sâvî Şa'lân da bu tercümeyle "Kaşîdetü's-şehîd" adıyla manzum hale getirmiştir.



EKMELEDDİN İHSANOĞLU

CENNÂBÎ, Ebû Saïd

(أبو سعيد الجنائبي)

Ebû Saïd Hasen b. Behrâm el-Cennâbî
(ö. 301/913-14)

Karmatîler'in güçlü reislerinden.

Basra körfezi kıyısında, devrin önemli bir liman şehri olan Cennâbe'de doğdu. Basra'da bir süre ticaretle meşgul oldu. Hamdân Karmat, Vâsit'ta "Dârülhicre" denilen Karmatî merkezini kurduktan sonra Ebû Saïd'i Güney İran'a dâî* olarak gönderdi. Burada oldukça başarılı faaliyetler gösterdi ve mensupları arasında bir tür sosyalizmi yerleştirerek onların mallarını ortaklaşa idare etti. Bir müddet sonra yine Hamdân Karmat tarafından Bahreyn'e dâî olarak gönderilen Cennâbî burada ileri gelen bir ailenin kızıyla evlendi; artan nüfuzu sayesinde çevrede bulunan bedevî ve Karmatî grupların çoğunu kendisine bağlamayı başardı. Kısa zamanda Bahreyn çevresindeki yerleşim bölgelerini ele geçirdi kendisine tâbi olmayan halkı katlettikten sonra önce Katîf'i (286/899), ardından da Ahsâ'yı zaptetti. Onun asıl niyeti Basra'yı alıp ülkesinin sınırlarını genişletmekti. Bunu öğrenen Basra halkı memleketlerini bırakıp kaçmak istedilerse de vali Ahmed b. Muhammed b. Yahyâ buna engel oldu, bir taraftan da durumu Halife Mu'tazid-Billâh'a bildirdi. Bunun

üzerine halife, Basra çevresine büyük masraflar gerektiren bir sur yapılmasını emretti; ayrıca Cennâbî'ye karşı 2000 kişilik bir ordu gönderdi. Yapılan savaşta halifenin ordusu yenilgiye uğradı; önce esir alınıp daha sonra serbest bırakılan kumandan dışındaki bütün askerler öldürüldü. 290 (903) yılında Bahreyn'in merkezi olan Hecer'i uzun bir kuşatmadan sonra ele geçiren Cennâbî, ardından Yemâme'yi de topraklarına kattı ve Uman üzerine yürüdü. Cennâbî Basra'yı almak için tekrar harekete geçtiği sırada, büyük bir ihtimalle kendi devletini kurup Fâtîmîler'le irtibatını koparmasından dolayı, Ubeydullah el-Mehdî'nin tertiplediği bir suikast sonucunda Slav asıllı kölelerinden biri tarafından hem kendisi hem de ileri gelen adamları Ahsâ sarayında hamamda iken öldürüldü.

Cennâbî, yedi oğlunun en büyüğü olan Saïd'i halef tayin etmişti. Saïd'in on yıl kadar bu görevde kalmasından sonra aile fertleri arasında çıkan mücadele neticesinde Cennâbî'nin en küçük oğlu Süleyman ağabeyini mağlûp ederek riyâseti ele geçirdi (311/923-24) ve babasının başlattığı istilâ hareketini daha büyük bir şiddetle devam ettirdi.

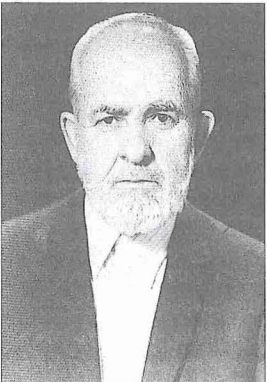
Cennâbî ölümünden sonra taraftarlarıncı, müfrit fırkaların birçoğunda görüldüğü gibi tekrar dünyaya dönecek bir velî olarak kabul edildi. Ahsâ'da bulunan türbesinin kapısında, dünyaya döndüğünde binmesi için eyerlenmiş bir at hazır bekletilirdi. Nâsır-ı Hüsrev'in belirttiğine göre namaz ve oruçla ilgileri bulunmayıp sadece Hz. Peygamber'i tanıyan o yöredeki Karmatîler uzun zaman Ebû Saïdîler diye anılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), X, 71, 148; Mes'ûdî, *Mürûcü'z-zeheb* (Abdülhamîd), IV, 264; Sâbit b. Sinân, *Târîhu aḥbâri'l-Karâmiṭa* (Süheyl Zekâr, *Aḥbârü'l-Karâmiṭa* içinde), Dımaşk 1402/1982, s. 12-16, 35; Hammâdî, *Keşfü esrâri'l-Bâṭniyye* (nşr. M. Zâhid Kevserî), Kahire 1357/1939, s. 20; Nâsır-ı Hüsrev, *Sefernâme* (nşr. M. Debîr-i Siyâkî), Tahran 1369, s. 147-148; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, VII, 493-495, 510; VIII, 83-84; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXV, 233-244; Makrîzî, *İttî'âzül-hunefâ* (nşr. Hugo Bunz), Leipzig 1909, s. 107-113; a.m.f., *Kitâbü'l-Mukâffe'l-kebir* (nşr. Muhammed el-Ya'lävî), Beyrut 1407/1987, s. 261-262; B. Lewis, *The Origins of Ismailism*, Cambridge 1941, s. 77-79; Ali Sâmî en-Neşâr, *Neş'etü'l-fikri'l-felsefi*, Kahire 1977, III, 329-330; Tâhâ el-Velî, *el-Karâmiṭa*, Kahire 1981, s. 54-56, 59; B. Carra de Vaux, "Cennâbî", *IA*, III, 100-101; a.m.f. — [M. G. S. Hodgson], "al-Djannâbî, Abû Sa'ïd", *EI*² (İng.), II, 452.



MUSTAFA ÖZ



Ali Yakup
Cenkciler